

HET DOKSAAL VAN DE O.-L.-VROUWEKERK TE BRUGGE

J. L. MEULEMEESTER °

In 1952 publiceerde de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België het standaardwerk over *Het koordoksaal in de Nederlanden* van Jan Steppe. In dit volumineuze boek besteedde de auteur uiteindelijk weinig aandacht aan de doksalen van de O.-L.-Vrouwekerk te Brugge¹. De oudste trotseerden de tand des tijds niet en alleen van het renaissance eksemplaar bleven enkele ikonografische bronnen over. Het huidige klassicerende gewrocht beantwoordde minder goed aan de door professor Steppe geschetste evolutie en werd door de kunsthistoricus dan ook als konservatief beschouwd.

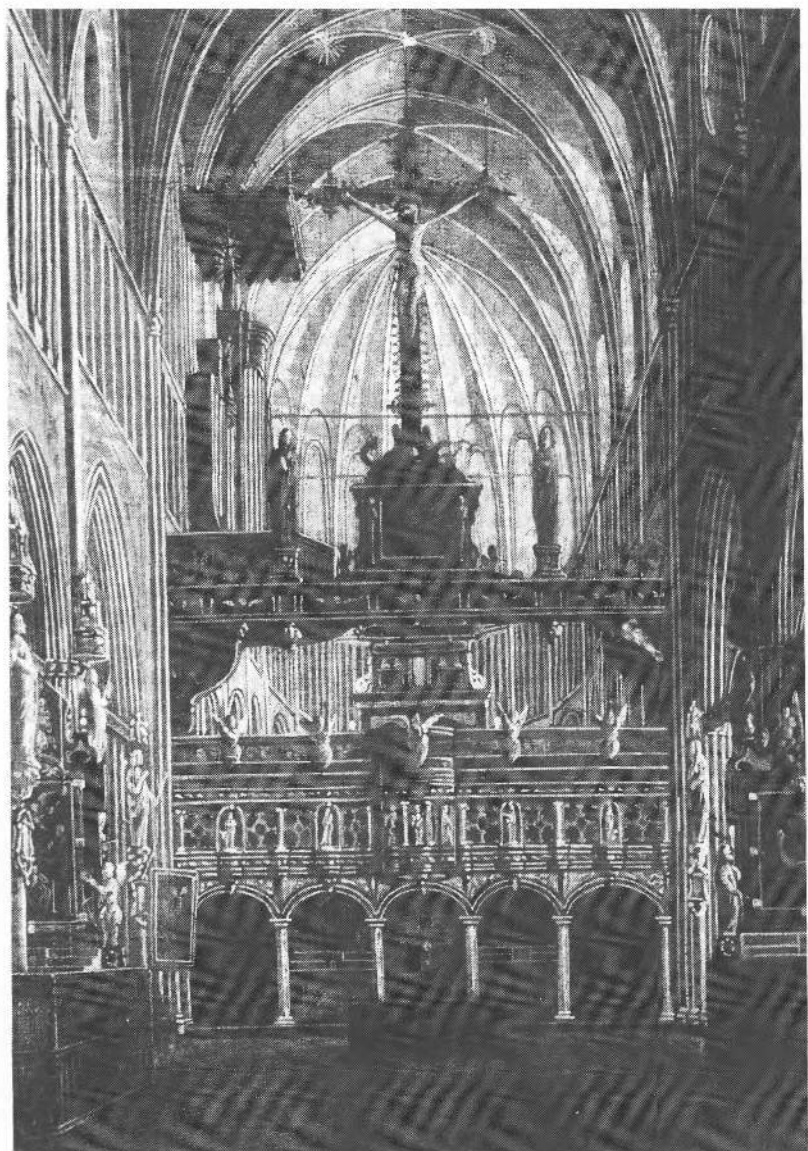
Antoon Deschrevel beschreef in zijn artikel *Het doksaalensemble in de O.-L.-Vrouwekerk* meer het orgel dan het doksaal en vergeleek het met soortgelijke kerkmeubels in Brugge². Andere auteurs, zoals J. Gailliard, J. Weale, A. Duclos, J. de Vincennes, V. Vermeersch, F. Vromman³, hadden evenmin veel belangstelling voor dit liturgisch meubel. Toch behoort die koorafsluiting, hoewel niet gewild, tot de meest bekeken kunstwerken in de stad. Inderdaad, jaarlijks bezoeken honderdduizenden deze Mariale bidplaats en bewonderen o.a. de gotische architectuur en in feite meteen dit doksaal. Het lijkt

° Lic. Kunstgeschiedenis, Legeweg 153, 8200 Brugge.

1. J. Steppe, *Het koordoksaal in de Nederlanden*, in *Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België*. Klasse der Schone Kunsten nr. 7, Brussel, 1952, p. 68, 365, 372 en 392-393.

2. A. Deschrevel, *Het doksaalensemble in de O.-L.-Vrouwekerk*, in *West-Vlaanderen*, XIV, m. 82, juli-augustus 1965, p. 282.

3. J. Gailliard, *Ephémérides brugeoises, ou relation chronologique des événements qui se sont passés dans la ville de Bruges, depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours*, Brugge, 1847, p. 185; J. Weale, *Bruges et ses environs*, Brugge, 1862, p. 77 (1875, p. 124); A. Duclos, *Bruges. Histoire et souvenirs*, Brugge, 1910, 1976, p. 474; J. de Vincennes, *Kerken te Brugge*, Brugge, z.d., p. 54; V. Vermeersch, *Brugge, duizend jaar kunst. Van Karolingisch tot Neogotisch 875-1875*, Antwerpen, 1981, p. 319-321; F. Vromman, *Kunstwerken in de Brugse Kerken en Kapellen*, Brugge, 1986, p. 68-69.

Afb. 1. Detail uit het zeventiende-eeuws schilderij met voorstelling van het interieur van de Brugse O.-L.-Vrouwekerk, toegeschreven aan Jan Baptist van Meuninxhove. Het renaissance doksaal is duidelijk zichtbaar. (Brugge, privé-verzameling).

dan ook meer dan verwonderlijk dat tot dusver geen enkele auteur daarover een diepgaande studie schreef. Onze bijdrage poogt die leemte gedeeltelijk op te vullen.

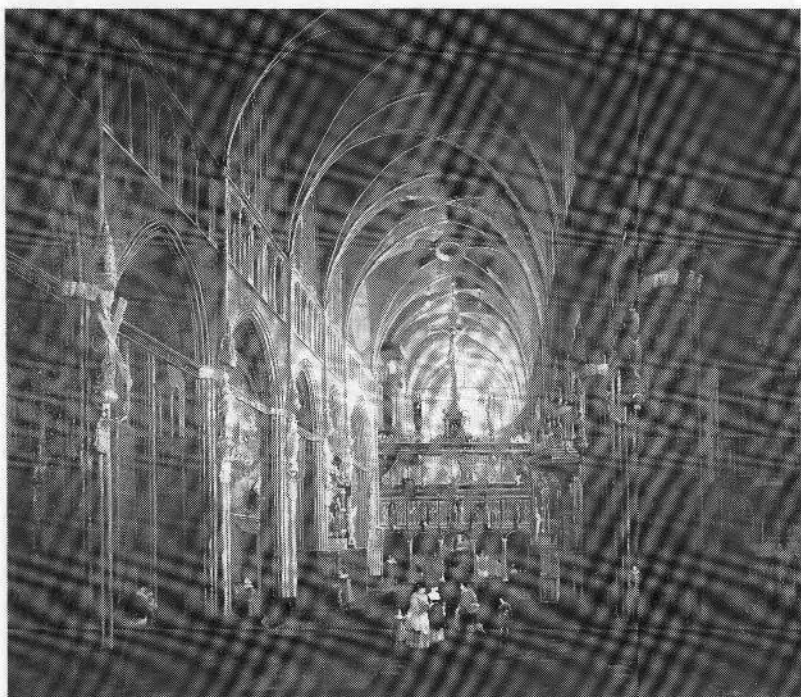
Vermoedelijk al in de dertiende eeuw was het koor van de Brugse O.-L.-Vrouwekerk met een doksaal afgesloten⁴. Over dit gotische kerkmeubel zijn de gegevens schaars. Noch over een precieze datering, noch over de uitvoerders of over het uitzicht bezitten we inlichtingen. Dit doksaal leed, net zoals de andere Brugse specimens, sterk ten tijde van de geuzen. Het werd dan ook omstreeks 1589 (?) vervangen door een nieuw, dat duidelijk renaissancistische stijlkenmerken vertoonde. Aan de hand van twee schilderijen met gezicht op het interieur van die kerk, kunnen we ons een idee vormen van het uitzicht. Het ene doek (91 x 121 cm) wordt toegeschreven aan Jan Baptist van Meunincxhove (+ Brugge 1703) (zie afb. 1)⁵. Dit werk, gepenseeld in de tweede helft van de zeventiende eeuw, bezorgt ons een aantal interessante details. We krijgen een kijk op het interieur vanuit het westen naar het oosten. Een identiek gezicht wordt ons door een ander doek (101 x 120 cm), uit dezelfde periode, bezorgd (zie afb. 2). Dit schilderij, dat met enkele personages werd gestoffeerd, zou van de hand van Hendrik van Minderhout (Rotterdam 1632 - Antwerpen 1696) zijn. De kompositie van beide is grotendeels identiek. Het is vooral dit laatste kunstwerk dat als inspiratiebron diende voor de beschrijving van het laat-rennaissance doksaal⁶. Behalve een summier beschrijving bezorgen de auteurs ons hier evenmin namen van uitvoerders en schijnt de aanmaakdatum te schommelen tussen 1589 en het eerste decennium van de zeventiende eeuw. Dit ontbreken van gegevens en het twijfelen aan een juiste datering kan onder meer worden verklaard doordat de rekeningen van de bidplaats uit die periode niet bewaard bleven⁷.

4. A. Duclos, *op. cit.*, p. 323 en J. Steppe, *op. cit.*, p. 68.

5. J.L. Meulemeester, *Meunincxhove, Jan Baptist van*, in *Nationaal Biografisch Woordenboek. Deel 12*, Brussel, 1987, kol. 554.

6. Zie vooral J. Gailliard, *op. cit.*, p. 185 ; J. Weale, *Peintres brugeois. Les Claeisins (1500-1656)*, in *Hand. van het Genootschap voor Geschiedenis van Brugge*, LXI, 1911, p. 64-65 ; J. Steppe, *op. cit.*, p. 365 ; V. Vermeersch, *Verloren kunstschatten en ornamenten, in West-Vlaanderen*, XIV, nr. 82, juli-augustus 1965, p. 276 en A. Deschrevel, *op. cit.*, p. 282.

7. Zie M. Vandermaesen, *Inventaris van het oud archief der kerkfabriek van Onze-Lieve-Vrouw te Brugge*, Brussel, 1984, p. 236.

Afb. 2. Schilderij uit de zeventiende eeuw met binnenzicht in de Brugse O.-L.-Vrouwekerk. Hendrik van Minderhout voerde dit doek uit (Brugge, O.-L.-Vrouwekerk).

Dit horizontalistisch geïnspireerde doksaal, met vijf arcaden en met een hoge houten en blinde borstwering, was rijkelijk met beelden opgesmukt: een Mariaskulptuur met heiligenbeelden in het midden en boven de rondbogen mogelijk de evangelisten. De heiligenbeelden stonden op consoles en in nissen. Verder prijken er kandelaar-dragende engelen op de leuning. De uitspringende ronde ambo in het midden diende eventueel voor de schriftlezingen en/of de preek. Erboven verrees een machtig nu nog gedeeltelijk bewaard triomfkruis met de beelden van Maria en Johannes. Onder het kruis kronkelde een gruwelijke slang en lag er een doodshoofd. Het geheel rustte op een monumentale en met gevleugelde engelkopjes versierde balk. Algemeen wordt aangenomen dat de Bruggeling Jan Aerts dit gewrocht realiseerde circa 1597. Uit de al vermelde afbeeldingen blijkt ook dat het orgel, met erboven waarschijnlijk een Maria-skulptuur en opgesmukt met ander beeldhouwwerk, zich toen tegen

de linkerkant van het koortriform bevond. Kanunnik Duclos meent echter dat dit slechts het kleine orgel was en dat er een groter muziekinstrument tegen de westwand van de kerk was bevestigd⁸.

In het eerste kwart van de achttiende eeuw diende dit doksaal plaats te maken voor een klassicerend eksemplaar. De geschiedenis daarvan begint eigenlijk in 1721. De kerkmeesters van de Brugse O.-L.-Vrouwekerk beslisten toen namelijk een nieuw orgel te laten vervaardigen. De overeenkomst daartoe tussen de al vermelde kerkmeesters en orgelbouwer Cornelis Cacheux dateert van 18 mei 1721. Het kontrakt komt voor zowel in het resolutieboek als in een afzonderlijke lias met nog andere gegevens over dit instrument, zoals een overzicht van de verschillende registers, kwitanties en een visitatie van het orgel⁹. Er werden twee modellen ontworpen waaruit de kerkmeesters moesten kiezen¹⁰.

Cornelis Cacheux zag het levenslicht in 1687 te Kamerrijk. Als orgelmaker vestigde hij zich in 1719 te Atrecht. Daar vervaardigde hij het nieuwe orgel voor de Brugse O.-L.-Vrouwekerk. Hij overleed in 1738 doordat hij tijdens bezigheden aan het nieuwe orgel te Tielt een spin zou hebben ingeslikt. Voor Brugge realiseerde Cacheux ook nog de orgels van de Potterie (1723) en de voormalige Sint-Walburgakerk (1738)¹¹.

8. A. Duclos, *op. cit.*, p. 474.

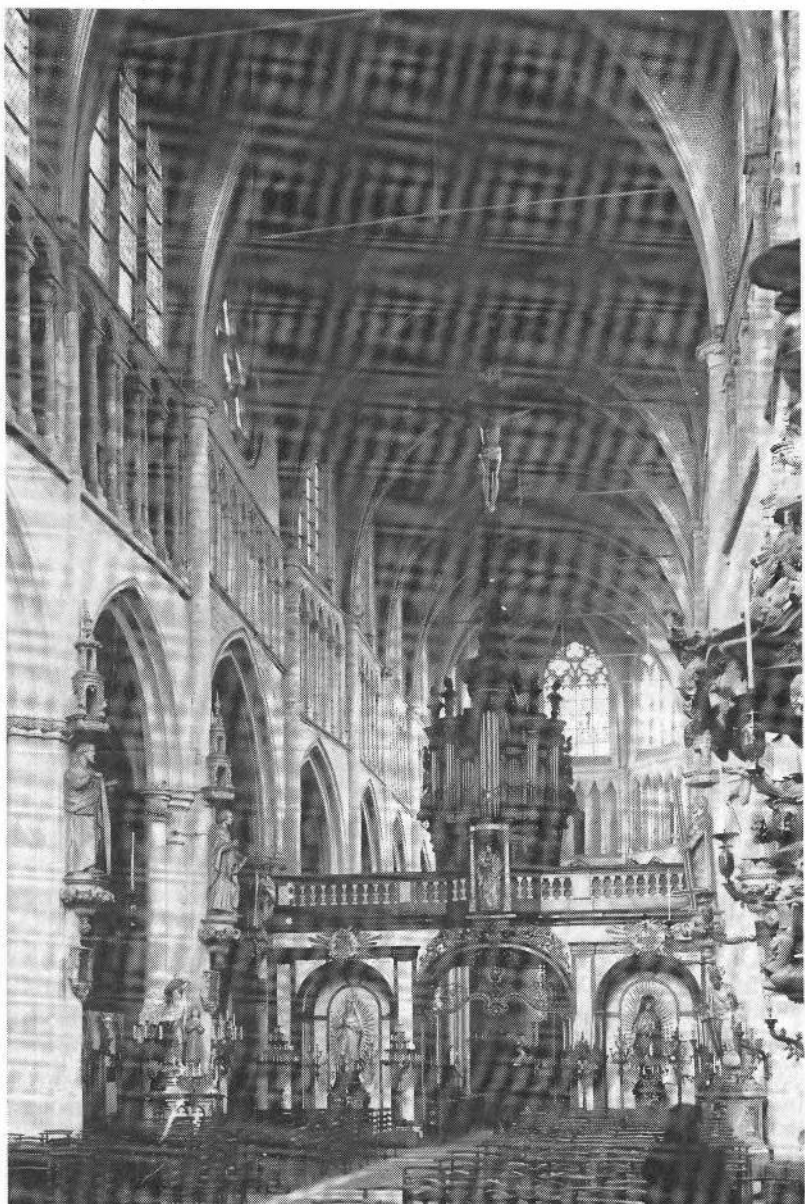
9. Brugge, Rijksarchief, fonds kerkfabriek O.-L.-Vrouwekerk, oud archief, nr. 1177 (resolutieboek 1696-1767), f° 55 v-56 r.

Brugge, Rijksarchief, nieuw kerkarchief, nr. 1422bis, los dokument. M. Vandermaesen vermeldt in zijn inventaris (*op. cit.*, p. 245) verkeerdelijk het nummer 1422. Die lias bevat enkel stukken i.v.m. klokken en niets over het orgel.

10. Brugge, Rijksarchief, fonds kerkfabriek O.-L.-Vrouwekerk oud archief, nr. 1226, rekeningen 1 juli 1720-30 juni 1722, geen folio-aanduiding: "Betaelt aan C. Cacheux over het maecken van twee modellen van teene orghel bij quittance..." en "Betaelt aendeselven Cacheux de somme van L. 50.0.0 schellingen op minderinghe van het accoordt met hem aenghegaen nopens het maecken vanden selven orghel, bij..."

11. E.G.J. Gregoir, *Historique de la Facture et des Facteurs d'Orgues*, Antwerpen, 1865, p. 83, p. 149 en p. 179; G. Potvlieghe, *Cacheux*, in *Elseviers encyclopedie van Vlaanderen*, Brussel, 1973, deel 2, p. 87-88; J.P. Felix, *Sur la fin du facteur d'orgues Corneille Cacheux, d'Arras (10 juillet 1738)*, in *L'organiste*, X, 4, 1978, p. 177-179 en L. Lannoo, *Het Cacheux-orgel van de Sint-Walburgakerk*, in *Sint-Walburga. Een Brugse kerk vol geschiedenis*, Brugge, 1982, p. 145-174.

Wat het orgel betreft bewijzen we o.a. naar F. van der Mueren, *Het orgel in de Nederlanden*, Brussel, 1931, p.139; P. François, *Brugse orgelmakers*, in *Biekorf*, XLIX, 7-8, 1948, p. 159 (maakt een vergissing en schrijft O.-L.-Vrouwekerk in plaats van Sint-Walburga) en p. 161; M. Vanmackelberg, *Les Orgues d'Arras*, in

Afb. 3. Een foto uit 1906 met een algemeen gezicht in de Brugse O.-L.-Vrouwekerk.

Op 8 juli 1722 kwam het nieuwe orgel voor de Brugse O.-L.-Vrouwekerk aan¹². Het kon echter niet in het midden van het doksaal geplaatst worden. Was het instrument te groot en het kerkmeubel te klein? Stond het triomfkruis de plaatsing ervan in de weg? Beantwoordde het niet aan een esthetisch kompromis met het uitzicht van het renaissancedoksaal? Op de vergadering van de kerkmeesters wordt geopperd het orgel achteraan in de kerk, dit is aan de westzijde, op te stellen. In een speciale bijeenkomst (op 11 juli 1722) beslisten de kerkmeesters contact te nemen met Jan Verkruijs (Vercruce, vander Cruijcen...), architect van zijne Keizerlijke en Koninklijke Majesteit, die de volgende dag al de toestand komt bekijken¹³. Deze bouwmeester verbleef op dat ogenblik regelmatig te Brugge voor de gedeeltelijke wederopbouw van het Landhuis van het Vrije (1721-1727)¹⁴. De in 1674 te Amsterdam geboren architect tekende ook de plannen voor een nieuwe refter voor de jezuïeten te Brugge. Vermoedelijk woonde Verkruijs toen in Brussel. In zijn testament, opgemaakt te Brugge op 23 mei 1726, fundeerde Verkruijs een gasthuis in Hermalle-sous-Argenteau, nabij Luik.

Verkruijs stelt blijkbaar voor een nieuw doksaal te realiseren, waarvoor hij modellen zal ontwerpen¹⁵. Al op 23 augustus 1722 worden die maquettes met ramingen betreffende de kosten aan de kerkmeesters gepresenteerd¹⁶. Het doksaal zou achteraan in de bidplaats

Mémoires de l'Académie des Sciences, Lettres et Arts d'Arras, Atrecht, 1963, 3, p. 124; A. Schouteet, *Stukken betreffende de bouw van een orgel in de O.L.V.-kerk (te Brugge) 1721, 1724*, in *Bouwstenen voor een geschiedenis der Toonkunst in de Nederlanden*, Amsterdam-Utrecht, 1971, deel 2, p. 55-57; F. Peeters en M.A. Vente, *De orgelkunst in de Nederlanden*, Antwerpen, 1975, p. 226; L. Lannoo, *De Brugse orgelmakers en hun familie*, Brussel, 1982, p. 23 en A. Fauconnier en P. Roose, *Het historisch orgel in Vlaanderen. Deel IV*, Brussel, 1986, p. 61-71 (met bibliografie).

We danken de heer L. Lannoo uit Brugge voor zijn hulp.

12. Brugge, Rijksarchief, fonds Kerkfabriek O.-L.-Vrouwekerk, oud archief, nr. 1177 (resolutieboek 1696-1767), f° 57 r.

13. Brugge, Rijksarchief, fonds Kerkfabriek O.-L.-Vrouwekerk, oud archief, nr. 1177 (resolutieboek 1696-1767), f° 57 r.-57 v.

14. D. van de Castele, *Souvenirs rétrospectifs sur le Palais des Princes-Evêques de Liège*, in *Journal de Liège*, 1 maart 1909; A. Duclos, *op. cit.*, p. 446 en L. Devliegheer, *De Keizer Karel - schouw van het Brugse Vrije*, in *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen. Deel 10*, Tielt, 1987, o.a. p. 28-30.

We danken de Heer L. Devliegheer voor de hulp.

15. Brugge, Rijksarchief, fonds kerkfabriek O.-L.-Vrouwekerk, oud archief, nr. 1177 (resolutieboek 1696-1767), f° 57 v.

16. Brugge, Rijksarchief, fonds kerkfabriek O.-L.-Vrouwekerk, oud archief, nr. 1177 (resolutieboek 1696-1767), f° 58 r.

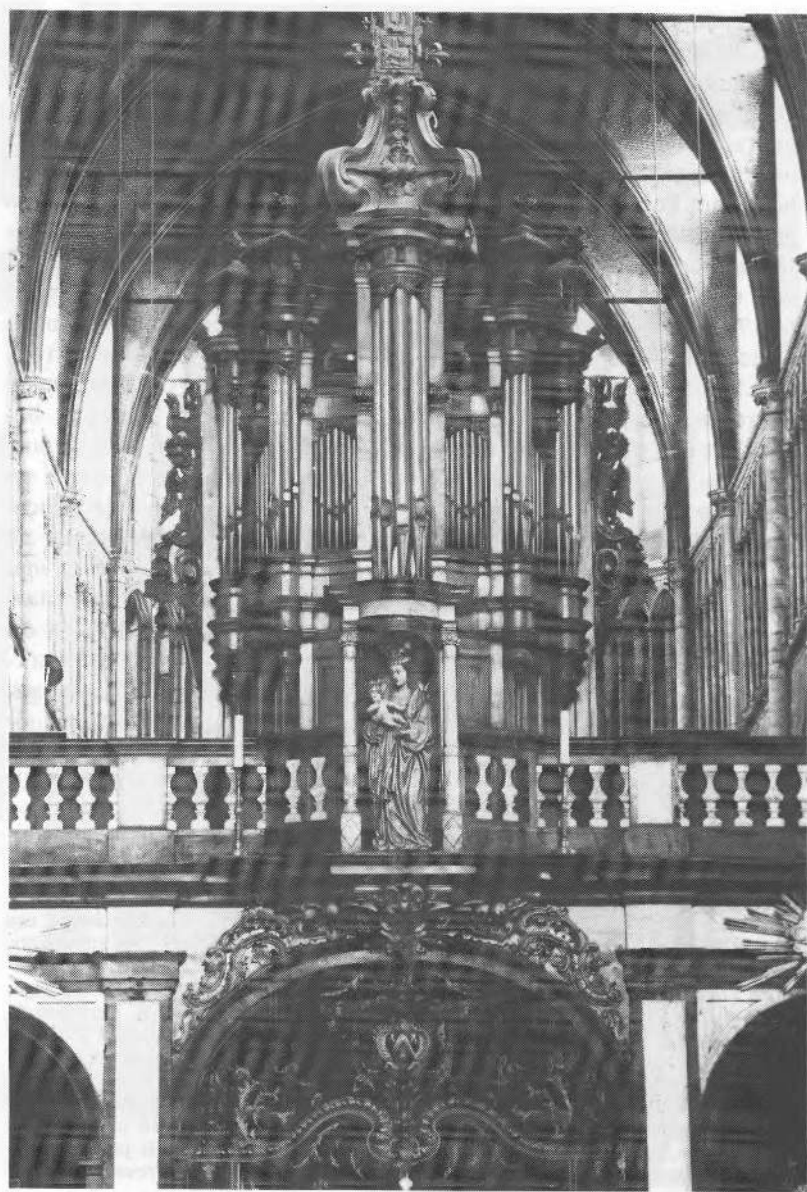
tegen het grote venster worden opgetrokken. Uiteindelijk gebeurt dit niet en laten de kerkmeesters het renaissancemeubel afbreken en vervangen door een naar plannen van Verkruijs uitgevoerd doksaal. De architect ontvangt daarvoor regelmatig zijn salaris¹⁷. Dit alles verklaart ongetwijfeld de eerder archaische vorm van dit kerkmeubel, dat stilistisch wel aan de tijdsfeer beantwoordt maar dat inzake liturgische vereisten als verouderd dient bestempeld. Inderdaad in de eerste helft van de achttiende eeuw bestond er te Brugge een klassicerende stroming, die zowel in een aantal gebouwen - zoals de kerk van het Engels klooster, het paleis van het Brugse Vrije en enkele herenwoningen - als in sculptuur en in aspecten van de kunstnijverheid zichtbaar is. Dat de visie van de ontwerpen en de invloed van de Franse Lodewijk XVI-stijl hier niet uit te schakelen zijn, zal wel niemand loochenen. Het vrij strenge karakter van het doksaal van de Brugse O.-L.-Vrouwekerk getuigt minder van de conservatieve houding van de opdrachtgevers, zoals algemeen werd aangenomen¹⁸, dan wel van de gewijzigde plaatsing en van de toen heersende smaak. De nieuwe ideeën in verband met de ruimtebewerking en de veranderde opvattingen lieten de plaatsing van een afsluitend doksaal niet meer toe. Vele dergelijke meubels werden dan ook afgebroken. De Franse abbé J.B. Thiers schrijft tegen dit 'ambonoclasme' in 1688 een heftig verweerschrift en stelt een kompromisoplossing voor: het oprichten van twee tribunes, die niet meer met elkaar verbonden zijn aan weersijden van de kooringang. Een voorbeeld daarvan vinden we in de Sint-Baafskatedraal te Gent en het dateert dan nog van 1761-1767. Die massieve muurdammen werden onder de leiding van beeldhouwer-bouwmeester Pieter Antoon Verschaffelt (1710-1793) opgericht. De toegang tot het koor bleef volkomen vrij¹⁹. Ook in de Brugse O.-L.-Vrouwekerk vormt de centra-

17. Brugge, Rijksarchief, nieuw kerkarchief, nr. 1463, los dokument en fonds kerkfabriek O.-L.-Vrouwekerk, oud archief, nr. 1226, rekening 1 juli 1722 - 30 juni 1724, geen folio-aanduiding en rekening 1 juli 1724 - 30 juni 1726, geen folio-aanduiding.

18. J. Steppe, *op. cit.*, p. 393 en overgenomen door V. Vermeersch in Brugge, *duizend jaar kunst* (*op.cit.*, p. 321).

19. J. Steppe, *op. cit.*, p. 392.

Zie ook J. Van Ackere, *Barok en classicisme in België (1600-1789)*. *Bouwkunst, monumentale beeldhouwkunst*, Brussel, 1974, p. 48; M. Vanroose, *De beeldhouwkunst van de 18de eeuw, in Gent. Duizend jaar kunst en cultuur. Deel I*, Gent, 1975, p. 511 en J. van Ackere, *Bidden met de beitel, in Vlaanderen*, XXX, januari-februari 1981, nr. 180, p. 27.

Afb. 4. Het orgel van Cornelis Cacheux uit het begin van de achttiende eeuw in de Brugse O.-L.-Vrouwekerk.

le arcade een brede opening, die aldus een verbinding vormt tussen middenbeuk en koor. Een fraai smeedijzeren hek van de uit Diest afkomstige Michiel Pulin(c)x uit 1767 en naar een ontwerp van Jan Gareminj vormt de enige zichtbare belemmering^{20 21}. Het erop aangebracht wapenschild (van keel, met keper van goud en beladen met drie torens van hetzelfde, het schild getopt met een priesterhoed met koorden aan iedere zijde, beide eindigend in zes kwasten geranscht in die rijen, alles van sabel en met onderaan het devies 'Pacem opto' (Ik verkies vrede) van de 42ste proost van het kapittel van de O.-L.-Vrouwekerk, de Gentenaar Joannes van der Stricht (+ 1775), herinnert ons aan zijn schenking. Dit koorhek (zie afb. 5) bestaat uit twee smalle pilasters, een dubbele vleugel deur met fronton, die versierd is met gedreven en geciseleerde of gegoten en vergulde koperen ornamenten. De bekroning van de pilasters bestaat uit een opengewerkte siervaas. Het asymmetrische duikt vooral op in de krullen en tegenkrullen die met allerlei bloemen en bladeren zijn verlevendigd. Het heraldisch motief van de proost steekt in een medaillon. Ook de slotplaten beantwoorden aan de stilistische eigenschappen van dit hek. De rococostijl ervan, met sierlijke krullen, speels bewogen lijnen en vergulde opsmuk, staat in contrast met het sobere doksaal. De zijkompartimenten van dit liturgisch meubel werden als grote blindbogen afgewerkt. Merkwaardig, maar waarschijnlijk wel om financiële redenen, is dit gewrocht vooral in steen, gips en hout (en niet in marmer, zoals door sommige auteurs vooropgesteld) gerealiseerd. Wel werd het geheel gemarmerd.

20. Zowel over de datering als over de uitvoerder van het koorhekken bestaat grote verscheidenheid. Onze gegevens putten we uit A. Schouteet, *Ghedinckboeck van M.F. Allaert. Brugse kroniek over 1713-1787*, Brugge, 1953, p. 33; A. Stroobants, *Het ijzersmeedwerk toegepast in de bouwkunst te Gent, Brugge en Antwerpen, vanaf de XIIIde tot in het begin van de XIXde eeuw. Een vergelijkende studie*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Gent, 1977-1978, deel IV, p. 746; V. Vermeersch, *op. cit.*, p. 357 en A. Stroobants, *Ijzersmeedwerk te Brugge*, in *Jaarboek 1985-86. Stad Brugge. Stedelijke Musea*, Brugge, 1987, p. 187 (maar verkeerde tekst bij de illustratie p. 189).

A. Duclos (*op. cit.*, p. 474) en J. de Vincennes (*op. cit.*, p. 54) vermelden Pieter Kinsoen als smid, A. Deschrevel (*op. cit.*, p. 282) eveneens Kinsoen met ca. 1725 als datum en F. Vromman schrijft ook Kinsoen af en meent 1742 als jaar van aanmaak te moeten aanhalen. In de rekeningen van de Brugse O.-L.-Vrouwekerk vonden we daaromtrent geen spoor.

21. B. De Prest, *Directeur Jan Gareminj als kunstschilder, in 250 jaar academie voor schone kunsten te Brugge*, Brugge, 1970, p. 100.

Afb. 5. Het achttiende-eeuwse smeedijzeren hek van Michiel Pulin(c)x in de doorgang van het doksaal. Bemerkt het wapenschild van de schenker Joannes van der Stricht.

De werken voor het optrekken van het doksaal dienen gesitueerd vanaf eind 1722 tot in het begin van 1724. Dit leiden we af uit de betalingen die zelfs nog doorlopen tot 1726-1728²² en uit het feit dat de organist van de minderbroeders, Franciscus Solanus van Driessche, op 19 augustus 1724 gevraagd wordt om het orgel te controleren²³, wat een dag later trouwens ook gebeurt. Volgens de recollet beantwoordt het instrument aan de gestelde eisen²⁴. Tal van ambachtslieden werken mee aan de opbouw²⁵: Joannes Andries Anneessens levert witte en blauwe arduin - daarmee worden o.a. de pilasters gemaakt, Ferdinand Coucke balken en houten ribben, timmerman Franciscus Synaevae allerlei soorten hout, Franciscus van Steenweghe het smeedwerk, steenhouwer Jan Dupon levert kalk en gips en werkt aan de konstruktie, Anthone Raffel de spijkers, Gilles Fernels plafonneert en mandenmaker Anthone Mourus verkoopt "enighe ghecruyste traillien van wissen". Enkele uitvoerders dienen speciaal vermeld. Schrijnwerker Frans Janssens bekleedt het nieuwe doksaal. Volgens zijn kontrakt van 31 maart 1723 met de kerkmeesters moest er goed en droog wageschothout worden gebezigd²⁶. Het is duidelijk dat de overeenkomst verder allerlei richtlijnen voor de Brugse ambachtsman bevat en dat hij tevens moest werken volgens het model. Verder vernemen we dat Janssens, die een aantal niet onaardige functies in het Brugse ambacht van de schrijnwerkers bekleedde²⁷, ook het hout moet leveren voor de beeldsnijder, de drie blaasbalken moet bekleden zoals die op het doksaal van de paters jezuïeten en dat de opdracht voltooid moet zijn in zes weken startend op één april 1723. Heel wat hout wordt

22. Brugge, Rijksarchief, fonds kerkfabriek O.-L.-Vrouw, oud archief, nr. 1226, rekeningen 1 juli 1726 - 30 juni 1728, geen folio-aanduiding.

23. Brugge, Rijksarchief, fonds kerkfabriek O.-L.-Vrouw, oud archief, nr. 1177, f° 63 r.- 64 r.

24. Brugge, Rijksarchief, nieuw kerkarchief, nr. 1422 bis, los dokument. Zie ook de verwijzing in noot 23.

25. Brugge, Rijksarchief, fonds kerkfabriek O.-L.-Vrouw, oud archief, nr. 1226, rekeningen 1 juli 1722 - 30 juni 1724, geen folio-aanduiding en rekeningen 1 juli 1724 - 30 juni 1726, geen folio-aanduiding.

26. Brugge, Rijksarchief, nieuw kerkarchief nr. 1463, los dokument. Zie bijlage. Voor de betaling aan Frans Janssens zie dezelfde lias (kwitanties), maar ook Brugge, Rijksarchief, fonds kerkfabriek O.-L.-Vrouw, oud archief, nr. 1226, rekening juni 1722 - juni 1724, geen folio-aanduiding.

27. A. Vandewalle e.a., *Brugse ambachten in documenten. De schoenmakers, timmerlieden en schrijnwerkers (14de - 18de eeuw)*, Brugge, 1985, p. 161 en p. 162.

blijkbaar van buiten Brugge aangebracht. Pieter Reynaxx ontvangt dan ook het pondgeld daarvoor²⁸. Meester-timmerman François Vynaegie levert niet alleen arduin en hout, maar konstrueert ook de stellingen en maakt de trap²⁹. Uit arduin worden de pilasters met kapitelen en basissen en een van de architraven vervaardigd. Dit wordt uitgevoerd door de aan de kerk verbonden metselaar Pauwels Feys. Hij levert trouwens ook kalk en stenen³⁰. Frans Catelaen (Cattelaen), vermoedelijk behorend tot een Brugs beeldhouwersgeslacht, skulpteert niet alleen delen van het doksaal, maar eveneens versieringen voor het orgel, zoals de bollen, de vijf vazen en de twee vleugels aan weerszijden ervan. Die laatste zijn opgesmukt met bladeren, bloemen en gevleugelde engelkopjes. Voor dit orgel levert Guillaume Bruneel de stoel en vermaakt in 1726-1728 de blaasbalken. En Jacob Suweyns (+ Brugge 1741), die op 11 november 1714 als leenknecht bij Guillaume Speyndler wordt ingeschreven en op 16 mei 1718 vrijmeester werd in het schildersambacht en er verschillende funkties in de eed zal bekleden³¹, voert schilderwerken uit en levert verf en olie. Vooral het bovenste gedeelte bestaat uit beschilderd hout. De lijst werd zeker door Suweyns geleverd. Het is duidelijk dat Cacheux zijn orgel pas plaatst als het doksaal klaar is. De orgelkast wordt gerealiseerd door de al vermelde Frans Janssens. Beiden, Cacheux en Janssens, ontvangen volgens de rekeningen regelmatig hun vergoedingen³². Die orgelkast bestaat uit in- en uitspringende halve cilindrische delen waarin pijpen steken. De al vermelde vazen prijken bovenaan. Het oudere triomfkrans heeft een plaats boven het orgel gekregen.

Het doksaal van de Brugse O.-L.-Vrouwekerk bestaat uit drie grote bogen, vermoedelijk in bepleisterd arduin en vervolgens gemarmerd. Tussenin springen pilasters wat naar voren. Het plafond van de uiterste arcaden is versierd met cassetten, met daarin een verguld

28. Zie de rekeningen (noot 25) en los dokument in Brugge, Rijksarchief, nieuw kerkarchief, nr. 1463.

29. Zie de rekeningen (noot 25) en een los dokument in Brugge, Rijksarchief, nieuw kerkarchief, nr. 1463.

30. Zie de rekeningen (noot 25) en een los dokument in Brugge, Rijksarchief, nieuw kerkarchief, nr. 1463.

31. C. Vanden Haute, *La corporation des peintres de Bruges*, Brugge-Kortrijk, z.d. (1913), p. 154 a, 157 a, 160 a, 160 b, 162 a, 162 b en 208 a.

32. Zie bijvoorbeeld Brugge, Rijksarchief, kerkfabriek O.-L.-Vrouw, oud archief, nr. 1226, rekening 1 juli 1726 - 30 juni 1728, geen folio-aanduiding.

bloemmotief. In het midden en bovenaan de bogen prijkt een versiering bestaande uit vergulde houten stralen en wolken met gevleugelde engelpopjes uit gips. Aan de ene zijde vinden we het Maria-monogram, aan de andere kant het IHS-symbool. Boven de grotere middenboog werd er (later ?) een enorme rococo-versiering aangebracht met een afwisseling van vergulde en wit-gipsen ornamenten. Boven de arcade is er een dubbele architraaf en de balustrade, die net zoals de rest van het doksaal bestaat uit een afwisseling van witte en zwarte marmering. De leuning is wel met een aantal spijlen opengewerkt. In het midden prijkt er een halve ronde nis met aan weerszijden een zuiltje met verguld kapiteel. Enkele goudkleurige banden sieren de witte schacht ervan. Het gepolychromeerde Maria-beeldje in de nis komt van het renaissance-doksaal en dateert uit de zestiende eeuw³³. Links en rechts, op de zuilen, prijken de skulpturen van de aartsengel Gabriel en O.-L.-Vrouw. Samen stellen ze de boodschap voor. Die kunstwerken dateren vermoedelijk eveneens uit de zestiende eeuw. De zijkompartimenten van het doksaal werden als grote blindbogen opgevat. Mogelijk stonden in die arcaden zijaltaren. Dit was zeker niet uitzonderlijk. Uit de kerkrekeningen 1726-1728 vernemen we in elk geval de bouw van twee dergelijke kerkmeubels³⁴. Waarschijnlijk tekende architect-ingenieur Verkruys de ontwerpen. Twee van zijn steenhouwers leverden in elk geval het arduin voor die altaren. Metselaar Pauwels Feys en steenhouwer Jan Aerts voerden de werken uit. Nog een aantal andere ambachtslieden hielpen mee aan de realisatie : smid Pieter Simoens, schilder Eustachius Malfeyt, timmerman Pieter Brulere en Frans Feijts leverde kalk. Jan Pugenier veegde de kerk na de bouw van de altaren in 1726. De altaren werden op 17 augustus 1727 gewijd³⁵. Andries Ameye luidde daarvoor de klokken.

Het doksaal van de O.-L.-Vrouwekerk te Brugge kan gemakkelijk onder de klassicerende barok worden gesitueerd. Stilistisch beantwoordde het aan de tijdssfeer en die strengere vormgeving vinden we in die periode nog in andere kunstuitingen in Brugge terug. Het

33. J.K. Steppe, *op. cit.*, p. 392-393 ; A. Deschrevel, *op. cit.*, p. 282 en F. Vromman, *op. cit.*, p. 68.

34. Brugge, Rijksarchief, kerkfabriek O.-L.-Vrouw, oud archief, nr. 1226, rekening 1 juli 1726 - 30 juni 1728, geen folio-aanduiding.

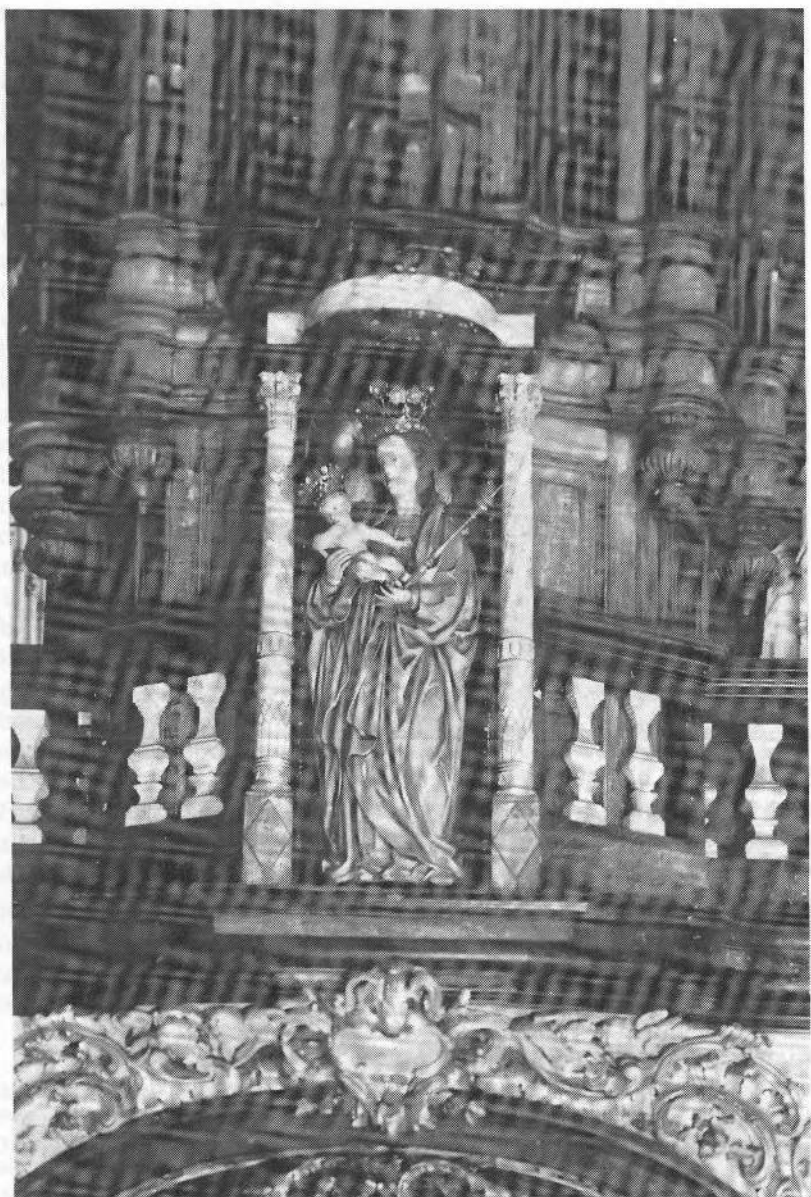
35. In de handelingen van de toenmalige bisschop (Brugge, archief bisdom) wordt die wijding niet vermeld. Ook de bouw van het doksaal werd in de handelingen niet genoteerd.

Afb. 6-7. Allerlei ornamenten op de balustrade aan de achterzijde van het doksaal.

koor van de bidplaats wordt praktisch volledig door het doksaal afgesloten. Enkel de brede centrale opening verbond visueel schip en koor. Zo'n konstruktie kwam niet overeen met de ideeën van de contrareformatie en met de heersende gedachte van de liturgie. Wat dit laatste betreft, mogen we niet vergeten dat het doksaal in feite werd gerealiseerd als basis voor een nieuw orgel en dat het eigenlijk aan de westzijde moest worden opgetrokken. Dit verklaart de geslotenheid van het kerkmeubel. Dus van konservatisme van de kerkmeesters is er geen sprake. Aan de hand van enkele archiefdocumenten konden we dit doksaal tevens juister dateren en de namen van de uitvoerders ontdekken. Dat de vermenging van stilistisch en archivalisch onderzoek noodzakelijk is, wordt door deze bijdrage onderstreept. Hopelijk kunnen nog heel wat kunstwerken op zo'n manier worden onderzocht ³⁶.

36. Verantwoording van de foto's : Brussel, A.C.L. : nrs. 2, 3, 6, 7 en 8. Oostkamp, foto J. Breyne : nrs. 1, 4, 5.

Afb. 8. Het gepolychromeerde Mariabeeldje dat afkomstig is van het voormalige renaissance-doksaal van de Brugse O.-L.-Vrouwekerk.

BIJLAGE

Kontrakt tussen de kerkmeesters van de Brugse O.-L.-Vrouwekerk en Frans Jansens om bepaalde werkzaamheden aan het doksaal van de O.-L.-Vrouwekerk te Brugge uit te voeren, 31 maart 1723.

- Brugge, Rijksarchief, nieuw kerkarchief, nr. 1463, los document

Conditien op de welcke de heeren kerckmeesters vande collegiale kercke van Onse L. Vrouwe in Brugghe op hedent den 31. den maerte 1723 (a). aenbesteden minstbiedende de naeste het maecken vande becleedijnghe vanden nieuwe doxsaal, ende eene nieuwe balustrade inde selve kercke, ende dat volghens het model hier onderstaende mitsgaders het ander groot model alhier oock gheexhibeert, als volght,

1. Door korten tijdt sijn alle de ornamenten in de frise niet uijtgeteeckent maer moeten over al ghemaect worden soo van vooren, als van ter sijden den doxsaal gelijk geteeckent staet A. (b)
2. Sal alles van goet droogh wagheshot gemaect worden als oock het becleeden der balcken boven op den doxsaal welcke sal dienen voor lessenaer om de boecken op te legghen.
3. Daer is te noteren dat de pilaren sijn van ses en ses duymen en sullen vierkant gesteken worden volgens de teekenijnghe die is staende op het groot modelle.
4. Voorts sal den aennemer moeten becleeden alle de balcken met lijsten van onder, van boven, van sijden, ende van binnen.
5. Item sal hij moeten opnagelen ende lijmen alle het sniewerck ende aenden beeldesnijder leveren alle het houdt noodigh tot sijn werck.
6. Item sal hij moeten becleeden de drie blasebalcken met eene casse gelijk de gonne op den doxsaal vande pp. Jesuïten becleet sijn, alsoock sal hij moeten becleeden de windtbuise tot de blasebalcken loopende naer den orghel.
7. Daerenboven moet den aennemer bedecken de balcken van binnen den nieuwen doxsaal met duymplancken gheschaeft gelijk het ander werck.
8. Tot alle welck voorschreven werck hij moet maken de stellinghen met leverijnghe van alle t'gonne tot de selve stellinghen sal noodigh wesen, sonder van alle het selve werck ende leverijnghen ijet meer te moghen pretenderen t'sij van overwerck ofte ander op wat pretext het soude moghen wesen als de somme waervooren hij het selve hier onder sal aengenomen hebben.

9. Den aennemer sal sijn werck moeten voltrekken outhier ende ses weken gehinnende den eersten april 1723, (a) t'welcke alsoo volmaeckt sijnde sullen d'heeren besteders t'selve overnemen ende laeten oversien bij mannen dies verstaende wedersijts te kiezen.
10. Ende in cas de gecozen mannen oordeelden daeraen ijet te manquieren t'sij naer de conste volghens het voorenstaende ende het ander groot model, of naer de voorschreven conditien, soo sal den aennemer verblijgt sijn t'selve te ermaken ofte verbeteren sijn 't selve te ermaken ofte verbeteren soo werd tot dies t' selve werck ten vollen gheapprobeert sal wesen sonder ijet voorderste connen pretenderen als de somme hieronder te arrestteren.

Ten selven daeghe aenghenomen door François Janssens minstbiedende voor de somme van tsestich ponden grooten courant gheldt, torconde desen eenendertichsten maerte 1723. Voorseijt.

Frans Janssens (c)

- (a) dit jaartal werd onderlijnd
- (b) de letter A verwijst blijkbaar naar het onderwerp
- (c) handtekening